

FORRÁS

- 77 Miklós Tamás
„A cigánykérdés a cigányok elhelyezésével megoldva
nincsen.” – Források az 1942. évi esztergomi
cigány-szabályrendelet megalkotásához

Miklós Tamás¹

„A cigánykérdés a cigányok elhelyezésével megoldva nincsen.”

Források az 1942. évi esztergomi cigány-szabályrendelet megalkotásához

A *Kísérlet az esztergomi „cigányiskola” létrehozására a Horthy-korszakban* című tanulmányomban vázlatosan bemutattam, hogy miként vetődött fel a városban egy helyi cigány-szabályrendelet megalkotásának a szükségessége, valamint hogy milyen folyamat vezetett el a rendszabály megalkotásáig. Az alábbi forrásközleményben az erre vonatkozó legfontosabb levéltári iratokból közlök egy válogatást.

A Horthy-korszakra jellemző, hogy a cigánykérdést elsősorban miniszteriális, vagy alsóbb szintű intézkedésekkel próbálták rendezni.² Bár a törvényhatóságok többször kezdeményezték az úgynevezett „cigánykérdés” központi megoldását, annak két lényeges akadálya volt: egyrészt egy elsősorban szociális jellegű társadalmi problémát nem lehet jogi szabályozással megoldani, másrészt pedig egy ilyen törvénnyel az állampolgári jog-egyenlőség alapelve is sérült volna.³ Törvényi rendezés hiányában maradt tehát a rendeleti jogalkotás, amely a cigányok életviszonyainak széles skáláját ölelte fel. Jelentős szerepet kapott a „cigánykérdés” szabályozásban a törvényhatóságok szabályrendelet-alkotási joga. Ez lehetővé tette, hogy a törvényhatóságok saját belügyeikben és önkormányzati hatáskörükön belül szabályrendeleteket alkothassanak, ugyanakkor azt, hogy mi számít saját belügynek, nem határozta meg a vonatkozó törvény. A szabályrendeletek nem ütközhetek törvénnyel és a kormány hatályban lévő szabályrendeleteivel. Legfontosabb érvényességi kellékük a felettes hatóság jóváhagyása volt. Azokat a szabályrendeleteket, amelyek valamely tilalom vagy rendelkezés megszegését kihágásnak minősítették, mindig és kivétel nélkül a belügyminiszternek kellett jóváhagynia. Minden más, általános közigazgatási tárgyú szabályrendelet jóváhagyása az illetékes miniszter hatáskörébe tartozott. Kihágási szabályrendeletek esetében a belügyminiszternek joga volt a felterjesztett szabályrendelet megerősítését valamely általa megjelölt módosítástól, pótlástól függővé tenni, vagy pedig egészen megtagadni. Az eljárási kódex azonban nem szabott határidőt erre. Pomogyi László ezzel kapcsolatban rámutatott arra, hogy „több szabályrendelet évekig is porosodott a minisztérium irattárában”.⁴

Maga az 1942. évi esztergomi cigány-szabályrendelet tartalma nem ismeretlen a magyarországi cigányság múltját és a cigánypolitikák történetét kutatók előtt. Első és eddigi

1 Történész

2 Hajnáczy Tamás: Cigánytelepek a két világháború közötti Magyarországon. *Esély*, 2021/2. 90-113.

3 Pomogyi László: *Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon*. Osiris-Századvég, Budapest, 1995. 252.

4 Pomogyi László: *Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás...* I. m. 256-259.

legrészletesebb ismertetését Karsai László *A cigánykérdés Magyarországon 1919-1945* című könyvében olvashatjuk.⁵ Erre a műre hivatkozva részletesen ismerteti Purcsi Barna Gyula 2004-ben megjelent *A cigánykérdés „gyökeres és végleges megoldása”* című könyve is.⁶ Ugyanabban az évben, szintén a roma holokauszt 60. évfordulója alkalmából látott napvilágot a Bársony János és Daróczi Ágnes szerzőpáros szerkesztésében megjelent *Pharrajimos* című kötet, amely ugyan több helyen is említi az 1942. évi esztergomi cigány-szabályrendeletet, azonban az előbb említett művekkel szemben nem részletezi azt.⁷ További lényeges különbség, hogy az utóbbi munka nem tesz említést arról, hogy az esztergomi képviselőtestület által megalkotott rendelet egészen 1944 augusztusáig nem lépett hatályba. Habár ez nem a rendeletalkotó szándékán múlt, mégis fontos hangsúlyozni, mivel ez a körülmény jelentős mértékben befolyásolta az esztergomi cigányság életkörülményeit, amelyet nem hagyhatunk figyelmen kívül a témánk ismertetése során. A nagyszalontai és az esztergomi szabályrendeletek közötti kapcsolatra korábban pedig egyedül Bársony János utalt egy tanulmányában.⁸

Az esztergomi cigány-szabályrendelet megalkotásához vezető folyamatot részleteiben jelen sorok írója dolgozta fel elsőként.⁹ Az alábbiakban először röviden ismertetem az 1942. évi cigány-szabályrendelet létrejöttét, majd egy-egy fontosabb forrás kiemelésével mutatom be, hogy miként alakult ki a végleges szövegváltozat.

Dr. Brenner Antal városi főjegyzőt 1939-ben kérték fel egy cigány-szabályrendelet tervezetének elkészítésére. Ehhez Brenner feltételezhetően azt a 10 pontból álló dokumentumot (1. sz. dokumentum) vette alapul, amely „*A cigánykérdés rendezését illető nézőpontok*” címmel maradt fenn a vonatkozó levéltári iratcsomóban. Bár az említett dokumentum nem tartalmazza sem az összeállítás időpontját, sem pedig a szerző nevét, a szöveg stílusa és annak más forrásokkal való összevetése alapján úgy véljük, hogy azt Szívós-Waldvogel állíthatta össze. Ezen feltételezésünket erősíti meg azon körülmény is, miszerint az 1939. október 31-ei rendes városi közgyűlésen a cigányok elhelyezésével kapcsolatos vita során vitéz Szívós-Waldvogel kifogásolta, hogy még mindig nem készült el a cigányokról szóló szabályrendelet, holott azt ő már korábban benyújtotta.

Az esztergomi főjegyző feltételezhetően 1939 őszén állíthatta össze a szabályrendelet-tervezetet (2. sz. dokumentum), amelyet egy november 24-ei feljegyzés szerint a városi főügyésznek, a városi főorvosnak, a főintézőnek és vitéz Szívós-Waldvogelnek kellett kiadni véleményezés céljából. Feltételezhető azonban, hogy vitéz Szívós-Waldvogel a többi címzettnél hamarabb láthatta a tervezetet, mivel már november 22-én megküldte az ahhoz fűzött észrevételeit és kiegészítéseit (3. sz. dokumentum). Ebben javarészt

5 Karsai László: *A cigánykérdés Magyarországon 1919-1945. Út a cigány Holocausthoz*. Cserépfalvi Kiadó, Budapest, 1992. 60-61.

6 Purcsi Barna Gyula: *A cigánykérdés „gyökeres és végleges megoldása”. Tanulmányok a XX. századi „cigánykérdés” történetéből*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004. 75.

7 Bársony János – Daróczi Ágnes (szerk.): *Pharrajimos. Romák sorsa a náciizmus idején*. L'Harmattan, 2004. 11., 24., 146.

8 Bársony János: *Cigányok viharban – Biharban. Elfeledett tömeggyilkosságok nyomában. Deliberationes*, 2015/2. 53.

9 Miklós Tamás: Az 1942. évi esztergomi cigány-szabályrendelet megalkotása és annak előzményei. In: Horváth Attila – Wencz Balázs (szerk.): *Közlemények Komárom-Esztergom megye múltjából. Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára Évkönyvei 26. Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára, Esztergom, 2019. 159-182.*

azokat a pontokat ismételte meg, amelyek „A cigánykérdés rendezését illető nézőpontok” című dokumentumban szerepeltek, de kimaradtak a szabályrendelet-tervezetből. Ez a tény is azon véleményünket erősíti, miszerint a rendelet alapjául szolgáló dokumentumot vitéz Szívós-Waldvogel állította össze.

A többi személy, akiknek véleményeznie kellett volna a szabályrendelet-tervezetet, úgy tűnik, nem siettek el a válaszadást, ugyanis 1939. december 18-án ismételten felkérték a városi főorvost és a főügyészt, hogy mielőbb küldjék meg észrevételeiket, hogy a tervezetet már a legközelebbi képviselőtestületi ülésen a testület elé vihessék.¹⁰ Bár utólag az iratra azt vezették fel ceruzával, hogy az orvosnak mégsem lett kiadva a felhívás, arra minden bizonnyal mégis sor kerülhetett, ugyanis 1940. január 1-jei keltezéssel fennmaradt a városi főorvos válasza is, amelyben az említett sürgetésre hivatkozik. Rövid és tömör válaszában dr. Berényi Zsigmond az alábbiakat írta: „[a] sátoros cigányok életviszonyainak rendezéséről készült szabályrendelettervezetre megjegyzésem nincsen, azt helyesnek tartom.”¹¹

A városi főorvos választát követően került sor a városi képviselőtestület elé terjesztendő határozati javaslat megfogalmazására 1940. január 10-én, azonban az végül nem került a közgyűlés elé. Ebben az is szerepet játszhatott, hogy a városi főügyész, dr. Etter Jenő a már említett sürgetés ellenére is csak hónapokkal később küldte meg „észrevételeit”; választát 1940. március 8-án iktatták a polgármesteri hivatalban. A városi főorvoshoz hasonlóan Etter szűkszavúan, csupán egyetlen mondatral reagált: „A 12.615/1939. pm. számú határozatra jelentem, hogy a szabályrendelet ellen észrevételem nincs.” Választát dr. Brenner Antal polgármester-helyettes március 13-án láttamozta és az irattárba küldte.¹²

Az esztergomi cigány-szabályrendelet megalkotásához vezető folyamat fontos állomása volt az az 1941. június 11-ei keltezésű levél, amelyet vitéz Szívós-Waldvogel intézett dr. Etter Jenőhöz, aki ekkor már Esztergom polgármestere volt. A levélíró szóvá tette, hogy a sajtó egyre gyakrabban számol be olyan városokról és törvényhatóságokról, amelyek „erélyesen” kézbevétték a „cigánykérdés” helyi rendezését, leveléhez pedig egy újságcikket is csatolt Nagyszalonta város cigány-szabályrendeletéről.

Megállapítható tehát, hogy vitéz Szívós-Waldvogel József levele irányította Esztergom polgármesterének figyelmét a nagyszalontai szabályrendeletre. Etter polgármester 1941. október 31-én levelet intézett a nagyszalontai polgármesteri hivatalhoz, amelyben a sajtóban már ismertetett cigány-szabályrendelet egy példányának megküldését kérte.¹³ A nagyszalontai polgármester, dr. Hadady Imre 1941. november 10-ei válaszában közölte, hogy a kért szabályrendelet teljes terjedelmében megjelent a *Városok Lapja* október 1-jei számában (4. sz. dokumentum), ugyanakkor még nem nyert jóváhagyást.¹⁴

1942. április 24-ei keltezéssel az esztergomi polgármester átiratot intézett dr. Bády István közigazgatási tanácsnokhoz, amelyben felkérte egy újabb cigány-szabályrendelet megalkotására.¹⁵ Bády július 13-án értesítette a polgármestert az új szabályrendelet ter-

10 MNL KEML V.2.a 1808/1944. pm. sz. 189. [Eredeti ügyiratszám: 12.615/1939. pm. sz.]

11 MNL KEML V.2.a 1808/1944. pm. sz. 175. [Berényi választát 115/1940. pm. sz. alatt iktatták]

12 MNL KEML V.2.a 1808/1944. pm. sz. 174. [Etter választát 2773/1940. pm. sz. alatt iktatták]

13 MNL KEML V.2.a 1808/1944. pm. sz. 163. [Eredeti ügyiratszám: 13.943/1941. pm. sz.]

14 MNL KEML V.2.a 1808/1944. pm. sz. 161. [A nagyszalontai polgármester átiratának eredeti ügyiratszám: 8316/1941. pm. sz.]

15 MNL KEML V.2.a 1808/1944. pm. sz. 152. [Eredeti ügyiratszám: 3701/1942. pm. sz.]

vezetének elkészültéről.¹⁶ Az új szabályrendelet-tervezet a polgármester iránymutatásának megfelelően Esztergom korábbi tervezete, vitéz Szívós-Waldvogel ahhoz fűzött megjegyzései, valamint Nagyszalonta város szabályrendelete alapján lett összeállítva.

A tervezet elkészültét követően Bády tanácsnok fogalmazta meg a képviselőtestület elé terjesztendő határozati javaslat szövegét. A képviselőtestület az 1942. július 22-ei rendkívüli közgyűlésen a jogügyi bizottság javaslata alapján megalkotta a szabályrendeletet (5. sz. dokumentum) és felkérte a polgármestert, hogy terjessze fel azt az alispánhoz jóváhagyás végett.¹⁷

A szabályrendeletet 1942. augusztus 12-ei keltezéssel küldte meg a polgármester az alispánnak.¹⁸ A vármegye törvényhatósági kisgyűlése két paragrafus kivételével jóváhagyta a cigány-szabályrendeletet, majd jóváhagyás végett felterjesztette a belügyminisztériumhoz.

Esztergom képviselőtestülete ezt követően 1942. október 29-ei rendes közgyűlésén ismételten foglalkozott a cigány-szabályrendelet ügyével és két ponton módosította a szabályrendelet szövegét (6. sz. dokumentum).¹⁹

Amint azt már korábban említettük, azokat a szabályrendeleteket, amelyek valamely tilalom vagy rendelkezés megszegését kihágásnak minősítették, kivétel nélkül minden esetben a belügyminiszternek kellett jóváhagynia. Ugyanez vonatkozott tehát az esztergomi szabályrendeletre is. Pomogyi László kötete alapján arra is rámutattunk már, hogy bár a belügyminiszternek joga volt a szabályrendeletek megerősítését valamely általa megjelölt módosítástól, pótlástól függővé tenni, vagy pedig egészen megtagadni, mégis előfordult, hogy egyes szabályrendeletek évekig nem nyertek megerősítést.²⁰ Esztergom esetében sem történt ez másképpen, amint azt Karsai László és Purcsi Barna Gyula is megemlíti kötetükben.²¹ Azt, hogy a belügyminiszter miért nem erősítette meg az esztergomi szabályrendeletet, további kutatásoknak kell még tisztáznia.

A városi képviselőtestület 1944. július 28-án tárgyalta ismételten a cigány-szabályrendelet ügyét (7. sz. dokumentum). Ekkor már dr. Sudár József volt Esztergom polgármestere. A képviselőtestületi ülésen vitéz Szívós-Waldvogel kijelentette: „*Ez a szabályrendelet nagyon jó.*” Majd hozzátette: „*Eddig még azt sem sikerült elérnünk, hogy éppen ezekben a kétséges időkben legalább ne szabadna elhagyni putrijukat.*”²² Amint azt az iménti idézet is mutatja, a képviselőtestület szándékával ellentétben az 1942-ben megalkotott rendelet 1944 nyaráig nem lépett hatályba. Beszéde során később vitéz Szívós-Waldvogel hozzátette: „*Ma, amikor a zsidókat már kitelepítettük, akkor nem engedhetjük, hogy a cigányok annál nagyobb rajokban lépjenek el minket.*”²³ Ezért kérte Sudár polgármestert, hogy járjon el a belügyminiszternél a rendelet életbeléptetése ügyében. A közgyűlés végül olyan határozatot hozott, amellyel a 203/1942. sz. határozattal megalkotott, majd 352/1942. sz. alatt módosított cigány-szabályrendelet minden szakaszát,

16 MNL KEML V.2.a 1808/1944. pm. sz. 152. [Iktatva: 10.056/1942. pm. sz.]

17 MNL KEML XV.6.c 178. tek. 203/1942. kgy. sz.

18 MNL KEML V.2.a 1808/1944. pm. sz. 138. [Eredeti ügyiratszám: 11.497/1942. pm. sz.]

19 MNL KEML XV.6.c 178. tek. 352/1942. kgy. sz.

20 Pomogyi László: *Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás...* I. m. 258-259.

21 Karsai László: *A cigánykérdés Magyarországon...* I. m. 61., Purcsi Barna Gyula: *A cigánykérdés „gyökeres és végleges megoldása”...* I. m. 75.

22 MNL KEML XV.6.c 180. tek. 324/1944. kgy. sz.

23 MNL KEML XV.6.c 180. tek. 324/1944. kgy. sz.

amelyhez büntetőjogi következmény nem fűződik, 1944. augusztus 16-ával életbelépteti. Ugyanakkor felszólította a polgármestert, hogy a teljes életbeléptetés iránt tegye meg a szükséges lépéseket a belügyminiszternél.

Az elkövetkező hónapokból nem rendelkezünk további levéltári iratokkal az esztergomi cigányok sorsát illetően. A következő forrásunk Esztergom vármegye főispánjának 1944. november 20-ai keltezésű „sürgős” minősítésű leirata, amelyben arról értesíti Esztergom polgármesterét, valamint a vármegye két járásának főszolgabíróit, hogy addig is, amíg a „cigánykérdés” központi rendezést nem nyer, a m. kir. II. hadtest mellé kinevezett hadműveleti kormánybiztos tájékozódni kíván a törvényhatóság területén tartózkodó cigányok létszámáról. Ennek értelmében nemek szerinti bontásban kellett feltüntetni az adott településen élő 16 éven aluli és 16 éven felüli cigányok létszámát. A főszolgabíróknak jelentésüket községenkénti lebontásban kellett elkészítenie. Ezen kívül a cigányok fokozottabb ellenőrzését és munkára fogását is elrendelték. A megtett intézkedéseket november 30-ig kellett jelenteni.²⁴

A főispán leiratára készült november 27-ei keltezésű válaszból az derült ki, hogy a rendőrkapitányság adatai szerint abban az időben 98 cigány tartózkodott Esztergomban. A 16 éven aluli fiúk száma 19, a lányoké 21 fő volt, míg a 16 éven felüliek között 22 férfit és 36 nőt számoltak össze.²⁵

Az irat hátoldalán, a bal felső sarokban egy rövid kézzel írott feljegyzés szerepel, miszerint 1945. február 16-án egy Mihályi nevezetű egyén²⁶ Bády tanácsos engedélye alapján a cigányok névjegyzékét „rövid használatra” átvette.²⁷ Az esztergomi cigányok háború alatti sorsát illetően Mihályi átvételi elismervénye tekinthető az utolsó hivatalos feljegyzésnek. Kutatásunk során eddig nem sikerült további levéltári forrásokat feltárni a helybéli cigányság további sorsát illetően, azonban azt mégis rekonstruálhatjuk. Einczinger Ferenc háborús naplójából tudhatjuk meg, hogy március 1-jén este, a még Esztergomban lévő menekült lengyelekkel²⁸ együtt a „városban tanyázó sátoros cigányokat” is összeszedték, majd az éj folyamán elszállították őket.²⁹

24 MNL KEML V.2.a 1808/1944. pm. sz. 99.

25 MNL KEML V.2.a 1808/1944. pm. sz. 100. [Eredeti ügyiratszám 19.735/1944. pm. sz.]

26 A személyét egyelőre nem sikerült beazonosítani

27 MNL KEML V.2.a 1808/1944. pm. sz. 100.

28 Az Esztergomban lévő menekült lengyeleknek 1944 decemberében kellett bevonulniuk a pilisvörösvári táborba, sokan közülük azonban a városban maradtak. Lásd bővebben: Csombor Erzsébet: Lengyel katonai menekültek Esztergomban a II. világháború idején. In: Ortutay András (szerk.): *Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára. Évkönyv '92.* Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára, Esztergom, 1992. 143.

29 Einczinger Ferenc naplója, 1945. március 2-ai bejegyzés. In: Einczinger Ferenc: *Város a harcokban.* Esztergom vészterhes napjai az 1944-1945 év fordulóján. Kézirat. (*másolata a szerző birtokában*)

Felhasznált szakirodalom

- Bársony János: Cigányok viharban – Biharban. Elfeledett tömeggyilkosságok nyomában. *Deliberationes*, 2015/2. 53-67.
- Bársony János – Daróczi Ágnes (szerk.): *Pharrajimos. Romák sorsa a náciizmus idején*. L'Harmattan, 2004.
- Csombor Erzsébet: Lengyel katonai menekültek Esztergomban a II. világháború idején. In: Ortutay András (szerk.): *Komárom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára. Évkönyv '92*. Komrátom-Esztergom Megyei Önkormányzat Levéltára, Esztergom, 1992. 128-150.
- Einczinger Ferenc: Város a harc vonalban. Esztergom vészterhes napjai az 1944-1945 év fordulóján. Kézirat. (másolata a szerző birtokában)
- Hajnáczy Tamás: Cigánytelepek a két világháború közötti Magyarországon. *Esély*, 2021/2. 90-113.
- Karsai László: *A cigánykérdés Magyarországon 1919-1945. Út a cigány Holocausthoz*. Cserépfalvi Kiadó, Budapest, 1992.
- Miklós Tamás: Az 1942. évi esztergomi cigány-szabályrendelet megalkotása és annak előzményei. In: Horváth Attila – Wencz Balázs (szerk.): *Közlemények Komárom-Esztergom megye múltjából. Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára Évkönyvei 26*. Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára, Esztergom, 2019. 159-182.
- Pomogyi László: *Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon*. Osiris-Századvég, Budapest, 1995.
- Purcsi Barna Gyula: *A cigánykérdés „gyökeres és végleges megoldása”. Tanulmányok a XX. századi „cigánykérdés” történetéből*. Csokonai Kiadó, Debrecen, 2004.

Felhasznált levéltári források

- Magyar Nemzeti Levéltár Komárom-Esztergom Megyei Levéltára (Esztergom)
- V.2.a Esztergom szabad királyi megyei város polgármesterének iratai. Polgármesteri iratok 1930-1950.
- 1808/1944. pm. sz. ügyirat (Tárgy: Cigánykérdés)
- XV.6.c Esztergom város képviselőtestületének iratai 1879–1944. – Mikrofilmtár. Esztergom város levéltára 1701–1950. Esztergom város képviselőtestületének iratai 1879–1944.
- 178. és 180. mikrofilm tekercsek

Dokumentumok³⁰

1. sz. dokumentum

A cigánykérdés rendezését illető nézőpontok.

- 1./ A cigánykérdés a cigányok elhelyezésével megoldva nincsen. Az országos rendezés megjelenéséig sürgős helyi intézkedések foganatosítandók.
- 2./ Cigányszabályrendelet alkotandó.
- 3./ Cigányok községi illetősége szigorúan revízió alá veendő; helyi illetőséggel nem bíró cigányok illetőségi helyükre toloncolandók.
- 4./ Cigánytörzskönyv pontosan vezetendő, minden változás: születés, elhalálozás, házasságkötés nyilvántartandó. Minden egyes személyről személyilap ujjlenyomattal állítandó ki és őrzendő meg. Minden községi illetőséggel bíró cigány /férfi, nő, gyermek/ cigányigazolvánnyal látandó el.
- 5./ Cigányügyek intézése egy fiatalabb tisztviselőre: „cigányügyi előadóra” bízandó.
- 6./ Cigányok közigazgatási és egyéb ügyei nem a városházán, hanem a cigánytelepen intézendők el hetenkint egyszer; minden hónapban névsorolvasással és igazolványfelmutatással a telepen ellenőrzés céljából „sorakozó” tartandó az előadó által. A telep elhagyását illetőleg különleges intézkedések léptetendők életbe a cigányság különleges, a polgári társadalomtól eltérő szokásainak és nézeteinek figyelembe vételével. A cigánytelep rezervációs terület.
- 7./ Cigányok életmódja, keresete /dologtalanság, lopás, kóborlás, tisztatlanság/. Cigányok munkáltatásának megszervezése: kosárfonás, teknőcsinálás, szerszámnyelek, villák, seprűk stb. Ló és kocsitartás megtiltása.
- 8./ Hatékony kényszerrendszabályok, büntetések.
- 9./ Idegen /átvonuló/ cigányok vendégül látása a cigánytelepen tilos. Vándorcigányok Esztergom város területén ill. határában nem táborozhatnak vagy éjjelezhetnek; rendészeti szervek megfelelőleg utasítandók.
- 10./ Cigány memorandum ill. felirat a vármegyéhez és a kormányhoz a cigánykérdés országos rendezése tárgyában.

Forrás: MNL KEML V.2.a 1808/1944. pm. sz. 184.

30 A forrásokat a hatályos akadémiai helyesírási szabályzat előírásainak megfelelően közlöm. A korrektúra során pótoltam a központosítási fogyatékoságokat, illetve kijavítottam a helyesírási hibákat és betűcseréket. Ugyanakkor a régies szóalakokat és kifejezéseket megtartottam.

2. sz. dokumentum Szabályrendelet:

a helybeli illetőségű sátoros cigányok élet-viszonyainak rendezéséről.

1.

Mindaddig míg a helybeli illetőségű cigányok a saját tulajdonukat képező vagy általuk bérelt lakásokban nem laknak, illetve önmaguk és családtagjaik létfenntartásáról nem gondoskodnak életviszonyaikat ezen szabályrendelet rendelkezései szabályozzák és azokhoz a város rendje, közbiztonsági és közegészségügyi érdekei védelme szempontjából alkalmazkodni kötelesek.

2.

A helybeli illetékességű cigányok telepítési helyét a szab. kir. megyei város képviselő-testülete állapítja meg a városnak oly külső részén amely ezen célra a legalkalmasabb. A letelepítés csakis városi, vagyis közterületen eszközölhető a közbiztonsági és közegészségügyi, továbbá közrendészeti követelmények figyelembe vételével.

3.

A kijelölt helyen a cigányok munkaerejének igénybevételével a cigányok részére családonként férőhely /guliba/ készítendő amely a cigánycsaládok részére használatba adatik. A férőhelyért a cigánycsalád feje évenként 10 munkanapot köteles dolgozni a cigányok felügyeletével megbízott hatósági megbízott kirendelés alapján, melyről rendszeres nyilvántartás vezetendő.

4.

A cigánytelep állandó közegészségügyi és rendészeti felügyelet alatt áll. Felügyelőjét a város[i] tisztviselők közül a város polgármestere nevezi ki. Ezen megbízás után tiszteletbeli díjazás nem jár, és bármikor megszüntethető. A cigánytelep rendjét a cigányok gondozásával megbízott tisztviselő állapítja meg és a polgármester hagyja jóvá. Ezen rendtartás a telep népének megmagyarázandó.

5.

A cigánytelepen idegen illetőségű cigányok 24 órán túl nem tartózkodhatnak. – Iparigazolvánnyal bíró cigányoknak legfeljebb 15 napra fontos családi érdekből tartózkodási engedély adható a cigánytelep fejének /vajda/ jótállása mellett. A tartózkodási engedélyt a polgármester véleményezése alapján a rendőrség adja.

6.

A cigányok a telepet csakis munkaszolgálat okából hagyhatják el. Foglalkoztatásukról amennyiben erre szükség van – a hatóság gondoskodik. – A hatóság felhívásának a munkába szólított, büntetés terhe mellett megfelelni köteles.

7.

A cigánytelep lakóinak képviselője a vajda, akit a cigánytelep 24 évet betöltött férfi tagjai maguk közül választanak. – A vajda képviseli a telep lakóit a telepet érdeklő ügyekben. Felelős a telep rendjéért és tisztaságáért és mindazért amit ezen szabályrendelet a telepre vonatkozólag előír. A vajda személyének megválasztását a polgármester hagyja jóvá, a telep felügyelőjének véleménye alapján. Amennyiben a kiválasztott személy nem felel meg, a vajdát a polgármester nevezi ki.

8.

A telep állandó egészségügyi felügyelet alatt áll. Ezen célból hetenkint orvosilag megvizsgálendő. A vizsgálat eredményéhez képest fertőtlenítési és más egészségrendészeti intézkedéseknek a telep lakói magukat alávetni kötelesek, az ellenszegülők a szabályrendelet értelmében büntetendők.

9.

A cigányokról vezetett nyilvántartás állandóan ellenőrizendő, havonként a telep felügyelője a cigányok létszámát a nyilvántartás adataival összeegyezteti. Az eltérések a város polgármesterének az ok feltüntetése mellett jelentendők. A cigányvajda a telepen történt minden személyváltozást, születés, halálozás, távozás és látogatás stb. büntetés terhe mellett a telep felügyelőjének jelenteni köteles.

10.

A tanköteles cigánygyermek beiskoláztatására vonatkozó intézkedések megteendők. A gyermekek megfelelő ruházatáról az egyes családok kötelesek gondoskodni. A gyermekek a polgármester által kijelölt városi iskolába veendők fel, abból mindaddig míg a gyermeket tisztaság és kulturáltság tekintetében kifogásolhatók, a tanulóktól külön ültetendők. Vélemény eltérés esetén a polgármester dönt.

11.

Az iskolából kikerülő cigánygyermek képességéhez mérten mesterségre adandó. Erre vonatkozó javaslatát a telep felügyelője a polgármesterhez megteszi, aki a gyermek beszegődtetéséről gondoskodik.

12.

A cigánytelep női lakói hacsak igazoltan munkába nem mennek a városba nem jelenhetnek meg. Ezen tilalom alól kivétnak a vásár- és ünnepnapok, amikor istentiszteletre a legközelebb eső templomban és a templom felügyelő által megjelölt időben megjelenhetnek. Bevásárlásaikat a napnak bizonyos óráiban a telephez legközelebbi üzletben eszközölhetik. Ennek idejét is a telepfelügyelő állapítja meg az érdekeltek meghallgatása mellett. – Egyéb okokból távozást csak a telepfelügyelő engedélyez. A városba történő távozás általános rendje a teleprendtartásában megállapítandó.

13.

Amennyiben a helybeli a cigányok létfenntartásának érdeke azoknak a földművelés terén leendő foglalkoztatását indokolná, a város polgármestere ennek gyakorlati megvalósítására a képviselőtestületnek javaslatot tesz.

14.

Ezen szabályrendelet 3. 5. 6. 8. 9. 10. 12. §-ainak be nem tartása kihágást képez és törvény szerint büntetendő.

15.

Eljáró hatóságok:

1. Városi rendőri büntető bíró.
2. Vármegye alispánja.
3. Belügyminiszter.

16.

Ezen szabályrendelet a felsőbb kormányhatósági jóváhagyás után történendő kihirdetés napján lép életbe.

Kelt Esztergomban, a szab. kir. megyei város képviselőtestületének 1939. évi -----
---hó ....n.

Forrás: MNL KEML V.2.a 1808/1944. pm. sz. 180–182.

3. sz. dokumentum

Kiegészítések a cigány szabályrendelet tervezethez.

1. §-hoz. Esztergom város területén állandóan csak helybeli illetőségű sátoros cigányok lakhatnak a számukra kijelölt cigány táborban. A cigányok illetősége a szabályrendelet életbelépése előtt bizottságilag újra megállapítandó, nevük, születési évük, foglalkozásuk, személyleírásuk, stb. egy, 2 példányban vezetendő törzskönyvbe bejegyzendő és minden 6 éven felüli egyénről ugyancsak 2 példányban ujjlenyomat készítenendő; a törzskönyv és ujjlenyomat 1 példány a m. kir. államrendőrség kapitányságánál, másik példány a cigánytelep felügyelőjénél őrizendő meg. A törzskönyvek évenként legalább egyszer összeegyeztetendők és kiegészítendők. Helyi illetőséggel bíró cigányok ujjlenyomatos igazolvánnyal látandók el, amit állandóan maguknál hordani kötelesek.
2. §-hoz. A cigánytelep lakói kocsit és lovat nem tarthatnak. A cigányoknak a városban vagy a határban való csatangolása kihágást képez; a kihágás elkövetői rendőrbíró elé állítandók.
5. §-hoz. A cigánytelepen idegen illetőségű cigányok még átmenetileg sem tartózkodhatnak. A városon átvonuló cigánycsoportok éjjelre a város határát elhagyni kötelesek. Kivételes esetekben egyes személyeknek 1-2 napos tartózkodásra írásos engedélyt az államrendőrség adhat. /Iparigazolvánnyal bíró cigányok maradjanak illetőségi helyükön./
6. §-hoz. A helyi illetőséggel bíró cigányok kötelesek megfelelő munkaalkalmak megszerzésével a maguk és családjaik életfenntartásáról gondoskodni; a koldulás, kéregetés szigorúan tilos és mint kihágás büntetendő. Munkaalkalmak: idényszerű napszámajárás, ipari munka, amelyre képesítve kell lenniök.

- Nők számára kollektív elvégzendő háziipari foglalkozás /szalma és gyékényfonás, seprűkészítés, kosárfonás stb./ A cigányvajda a telepfelügyelő útmutatásai ill. utasításai alapján köteles arról gondoskodni, hogy a cigánytelep lakói ne henyéljenek, hanem megélhetésüket becsületes munkával biztosítsák. Aki ezt nem teszi, feljelentendő és a városi üzemekben kényszermunkára fogandó; notórius dologkerülő dologházba utalandó.
8. §-hoz. Névsorolvasás! Maródikönyv mint a katonaságnál!
10. §. Iskolaköteles cigánygyermek megfélelő iskoláztatásáról alkalmas módon az iskolaszék gondoskodik. /Cigánygyerekek a város polgári gyermekeivel nem küldhetők egy iskolába./
- Új 15. §. A cigányok mindennemű közigazgatási ügyei a telepfelügyelő közvetítésével intézendők; a cigányoknak a városházán való ügyelgése szigorúan tilos, hivatalos helyiségbe nem léphetnek.

Forrás: MNL KEML V.2.a 1808/1944. pm. sz. 183.

4. sz. dokumentum

[Nagyszalonta m. város cigány-szabályrendelete]

1. §.

A szabályrendelet célja.

Nagyszalonta m. város közönsége a város területén lakó cigányok mai életmódját közegészségügyi, közérkölcsi és közbiztonsági szempontból, de a város közigazgatási viszonyai szempontjából is károsnak tartja és ennek megváltoztatására az alábbi szabályokat alkotja.

2. §.

A polgármester köteles a város tisztikarából cigányügyi előadót kijelölni, ki a jelen szabályrendelet intézkedéseit végrehajtja, a cigányok életmódját figyelemmel kíséri és minden lehetséges alkalmat, módot és eszközt megragad, hogy a várost a dologtalan, kóbor cigányoktól megszabadítsa.

3. §.

Zárt cigánytelepülések létesítése.

A jelen szabályrendelet szempontjából cigánynak tekintendő minden cigány származású személy, továbbá származására való tekintet nélkül minden olyan személy, aki cigányokkal együtt él. A cigányok az úgynevezett cigányvárosban vagy cigánytelepen kötelesek lakni. Ezeknek helyét, területét és pontos határait a szabályrendelet mellékletét képező rajz tünteti fel. Polgármesteri felhívásra egyéb területén lakó cigány köteles a cigányvárosba vagy cigánytelepre, a kijelölt helyre átköltözni s ha a felhívásnak eleget nem tesz, az áttelepítés karhatalom igénybevétele által eszközölendő. Nem terjed ki a szabályrendelet azokra a cigányokra, akik nyilvánvalóan cigányszármazásúak ugyan, de a város belterületén rendes lakásuk van, megélhetésüket biztosító foglalkozást űznek. Kétséges esetén ebben a kérdésben a polgármester dönt.

4. §.

Úgy a cigányváros, mint a cigánytelep bekerítendő oly módon, hogy a bejárás csak egy, zárható kapun keresztül legyen lehetséges.

5. §.

A bekerített cigányváros és telep közvetlen felügyeletére a polgármester a város vagy telep egyik alkalmas lakóját jelöli ki. Az így kijelölt felügyelő (vajda) számára a kapu közelében a város külön lakóhelyet létesít és a felügyelő szolgálatait szükség esetén más módon is jutalmazza.

6. §.

A felügyelő őrzi a telep, illetőleg város kapujának a kulcsát, nyilvántartja a cigányvárosban lakó összes személyeket, jelenti a cigányügyi előadónak a telep életében előforduló összes változásokat /születés, halál, házasság, vadházasság, elválás, elköltözés stb./. A felügyelő kötelessége április 1-től szeptember 30.-ig este 10 órakor, október 1.-től március 31.-ig este 9 órakor a kaput bezárni. Kapuzárás után csak azokat engedheti be, kik a cigányügyi előadó írásbeli engedélyével igazolják, hogy foglalkozásuk üzésével /zenészek/ kapcsolatban térnek későbbben haza.

7. §.

Cigánykataszter.

A cigányvárosban lakó összes cigányokról a cigányügyi előadó karterékrendszerű nyilvántartást vezet, mely a következő rovatokat tartalmazza:

Cigány-nyilvántartólap.

1. Név /esetleg gúnynev/:
2. Születési hely, idő, vallás:
3. Családi állapot:
4. Miből él:
5. Lakásának közelebbi megjelölése:
6. Fogatosított közegészségügyi intézkedések felsorolása:
7. Szociális intézkedések felsorolása:
8. Erkölcsi életére vonatkozó feljegyzések:
9. Büntetések és más rendszabályok:
10. Egyéb megjegyzések:

8. §.

Közegészségügyi ellenőrzés.

A városi orvosi hivatal legalább havonta egyszer, de a cigányügyi előadó megkeresésére többször is a cigányvárosban közegészségügyi vizsgálatot tart, a vizsgálat eredményéről írásbeli jelentést tesz. A jelentés alapján a szükséges intézkedések esetenként rendelendők el és az intézkedések eredménye az érintett teleplakók nyilvántartási lapján is feljegyzendő.

9. §.

Erkölcsi nevelés.

A cigányügyi előadó különös gondoskodásának a tárgyát képezi, hogy a telep lakóinak erkölcsi élete kielégítő irányban alakuljon. E célból a vadházasságok megszüntetése ál-

landóan napirenden tartandó. Idegen személyeknek a telepen való megjelenése akadályozandó. Az erkölcsi nevelés hatékonyabb biztosítása céljából mindazokat a cigányokat, kiknek életmódja erkölcsi szempontból kifogás alá esik, a cigányügyi előadó a cigányoknak juttatott szociális segítségekből kizárhatja.

10. §.

Közrendészeti felügyelet.

A közbiztonsági ellenőrzés céljából évente többször, előre meg nem határozott időpontban a rendőrhatalóság a cigányvárosban és a cigánytelepen razziát tart. Ez irányban a cigányügyi előadó esetenként lép érintkezésbe a m. kir. rendőrkapitánysággal.

11. §.

Munkakötelezettség.

Bármiféle városi segélyben csak az a cigány részesíthető, aki dolgos életmódot folytat. Ennek megvalósítása céljából a cigányügyi előadó minden évben munkatervet készít a munkaképes cigányok foglalkoztatására. A munkaterv végrehajtásához szükséges fedezetet a város évi rendes költségvetésében vagy a nép- és családvédelmi alap költségvetésében biztosítja.

12. §.

Kóbor cigányok letelepedésének megtiltása.

Más városból vagy községből Nagyszalontára cigány nem költözhet abból a célból, hogy az itteni cigányvárosban vagy cigánytelepen letelepedjék. Az engedély nélkül oda-telepedő kóbor cigányok illetőségi helyükre való visszatoloncolása iránt minden egyes esetben a cigányügyi előadó soronkívül intézkedik a rendőrhatalóság útján.

13. §.

A cigányok polgárosulásának elősegítése.

Az a cigány, akinek megélhetést nyújtó foglalkozása van, rendes lakást bérelni, vagy házat vásárolni képes, a cigányvárosból vagy cigánytelepről polgármesteri engedély alapján bármikor kiköltözhetik. A cigányoknak ezt a polgárosulását a város elő is kívánja segíteni és éppen ezért a cigányügyi előadó az ilyen szándék megvalósulását támogatni köteles. Kiköltözés előtt alapos orvosi vizsgálat tartandó.

14. §.

A cigányoknak egyes foglalkozásoktól eltiltása.

Aki a cigányvárosban vagy cigánytelepen lakik, semmiféle olyan foglalkozást nem folytathat, mely élelmiszerek kezelésével vagy szállításával kapcsolatos.

15. §.

Büntető rendelkezések.

Kihágást követ el és 40 pengőig terjedő pénzbüntetéssel, behajthatatlanság esetén 1–3 napi elzárással büntetendő az a személy:

1. Aki a cigányváros vagy telep kerítésén átmászik, vagy ha nem a telep lakója, a cigányvárosba a cigányügyi előadó engedélye nélkül belép.
2. Aki a cigányvárosban vagy telepen lakik és a 6. §-ban meghatározott korlátozásokat megszegi.

3. Aki a 8. §-ban előírt egészségügyi ellenőrzés alól magát kivonja.
4. Aki a 12. §-ban meghatározott tilalom ellenére a cigányvárosban vagy telepen letelepedik.
5. Aki cigányvárosban lakó egyént élelmiszer kezelésénél vagy szállításánál foglalkoztat.

16. §.

Kihágás miatt az eljárás a városi képviselőtestület által kihágási bíraskodás gyakorlásával megbízott tisztviselő, mint rendőri büntetőbíró hatáskörébe tartozik.

17. §.

A jelen szabályrendelet belügyminiszteri megerősítés és a kihirdetést követő 8. napon lép hatályba és a polgármester hajtja végre.

Forrás: Nagy Lajos: Nagyszalonta kísérlete a cigánykérdés megoldására. Városok Lapja, 1941/19. 229–231.

5. sz. dokumentum

Esztergom szab. kir. megyei város szabályrendelete az esztergomi illetőségű cigányok életviszonyainak rendezéséről.

1. §.

Esztergom szab. kir. megyei város közönsége a város területén lakó cigányok mai életmódját közegészségügyi, közerkölcsi és közbiztonsági, valamint közgazdasági szempontból is károsnak tartja és ennek megváltoztatására az alábbi rendszabályokat alkotja.

2. §.

A polgármester köteles a város tisztikarából cigányügyi előadót kijelölni, aki köteles a jelen szabályrendelet intézkedéseit végrehajtani, a cigányok életmódját figyelemmel kíséreni és minden lehetőt elkövetni, hogy a várost a dologtalan, kóbor cigányoktól megszabadítsa.

3. §.

ZÁRT CIGÁNYTELEPÜLÉSEK LÉTESÍTÉSE.

A jelen szabályrendelet szempontjából cigánynak tekintendő minden cigányszármazású személy, továbbá származására való tekintet nélkül minden olyan személy, aki cigányokkal együtt él. A cigányok az ú. n. cigánytelepen kötelesek lakni. A helybeli illetőségű cigányok telephelyét a város képviselőtestülete állapítja meg a városnak oly külső részén, mely ezen célra a legalkalmasabb. A letelepítés csakis városi, illetve közterületen eszközölhető, a közbiztonsági, közegészségügyi, továbbá közrendészeti követelmények figyelembevételével.

Polgármesteri felhívásra az egyéb területen lakó cigány köteles a cigánytelepre átköltözni s ha a felhívásnak eleget nem tesz, az áttelepítés karhatalom igénybevétele által eszközölendő. Nem terjed ki a szabályrendelet azokra a cigányokra, akik nyilvánvalóan ci-

gány származásúak ugyan, de a város belterületén rendes lakással rendelkeznek és megélhetésüket biztosító foglalkozást űznek. Vitás esetekben a polgármester dönt.

4. §.

A kijelölt helyen a cigányok munka erejének igénybevételével részükre családonként férőhely készítendő, amely a családok részére használatba átadatik. A férőhelyért a cigánycsalád feje évenként 10 munkanapot köteles dolgozni a városnak, melyről rendszeres nyilvántartás vezetendő.

5. §.

A cigánytelep közvetlen felügyelete a városi hegyemester hatáskörébe tartozik, aki ezen megbízása után tiszteletbeli díjazásban nem részesíthető.

A felügyelő hegyemester nyilvántartja a cigánytelepen lakó összes személyeket, jelenti a cigányügyi előadónak a telep életében előforduló összes változásokat /születés, halál, házasság, vadházasság, elköltözés stb./ gondoskodik a születéseknek, elhalálozásnak, házasságkötéseknek állami anyakönyvi bejelentéséről. A felügyelő a cigányügyi előadó utasításait végrehajtani köteles.

6. §.

CIGÁNYKATASZTER.

A cigánytelepen lakó összes cigányokról a cigányügyi előadó a felügyelő közreműködésével kartotékrendszerű nyilvántartást vezet, mely a következő rovatokat tartalmazza.

Cigány nyilvántartó lap.

1. Név /esetleg gúnynev/
2. Születési hely, idő, vallás.
3. Családi állapot /törvényes vagy törvénytelen házasság/.
4. Írni, olvasni tud-e?
5. Miből él?
6. Lakásának közelebbi megjelölése.
7. A végrehajtott közegészségügyi intézkedések ideje.
8. Szociális intézkedések felsorolása.
9. Erkölcsi életére vonatkozó feljegyzések.
10. Büntetések és más rendszabályok.
11. Ujjlenyomat.
12. Egyéb megjegyzések.

Minden helyi illetőségű cigány születési bizonyítványa /keresztlevele/ és házasságlevele beszerzendő.

A cigányügyi előadó az illetőségi előadóval, valamint a felügyelő közreműködésével a cigányok illetőségét két évenként felülvizsgálni tartozik.

A cigányügyi előadó a cigánykatasztert évenként felülvizsgálni és ellenőrizni tartozik, úgyszintén minden változást – a telepfelügyelő bejelentése alapján – azonnal keresztülvezetni köteles.

A helybeli cigánykataszter egyeztetett másodpéldánya az esztergomi m. kir. rendőrkapitányságnál őriztetik.

A helybeli illetőségű cigányok arcképes és ujjlenyomattal ellátott igazolvánnyal látandók el, amit azok állandóan maguknál hordani kötelesek.

7. §.

A cigánytelep lakóinak képviselője a vajda, akit a cigánytelep 24 évet betöltött férfi tagjai közül a polgármester nevez ki a cigányügyi előadó és felügyelő meghallgatása után. A vajda képviseli a telep lakóit a telepet érdeklő ügyekben, úgyszintén egyedül csak a vajda jelenhet meg hivatalos ügyekben, akár magánügyekben is a hatóságoknál. A vajda felelős a telep rendjéért és tisztaságáért és a felügyelő utasításait betartani, úgyszintén a szükséges adatokat a felügyelőnek beszolgáltatni köteles.

8. §.

KÖZEGÉSZSÉGÜGYI ELLENŐRZÉS.

A városi orvosi hivatal legalább havonta egyszer a cigánytelepen orvosi vizsgálatot tart. A cigányügyi előadó megkeresésére azonban többször is tartozik orvosi vizsgálatot tartani és erről jelentését írásban beadni. Az orvosi vizsgálaton az összes telepen lakó cigányok megjelenni tartoznak. A jelentés alapján a továbbiakban a cigányügyi előadó intézkedik és a megtett intézkedések a cigányok kartotékjában feljegyzendők.

9. §.

A CIGÁNYOK KÓBORLÁSÁNAK MEGAKADÁLYOZÁSA.

Más városból vagy községből Esztergom város területére cigány letelepedés céljából egyáltalán nem költözhetnek. Az engedély nélkül letelepedő cigányok visszatoloncolása iránt a cigányügyi előadó a rendőrhatalóság útján soron kívül intézkedik.

A cigánytelepen idegen illetőségű cigányok még átmenetileg sem tartózkodhatnak. Idegen illetőségű cigányoknak csoportosan vagy személyenként a városon még átvonulni sem szabad, engedély nélkül besurruló cigányok letartóztatandók és azután illetőségi helyükre toloncolandók. A városon engedéllyel átvonuló cigánycsoportok vagy egyes cigányok éjjelre a város határát elhagyni kötelesek. Igen kivételes esetekben egyes személyeknek a polgármester javaslatára és a vajda jóállása mellett a rendőrkapitányság egy-két napi tartózkodásra engedélyt adhat.

10. §.

A cigányok a telepet csakis munkaszolgálat céljából hagyhatják el.

A cigányoknak a városban vagy a határban való csatangolása, kóborlása szigorúan tilos, úgyszintén a koldulás és kéregetés. Tilos a cigányoknak a sétahelyeken /Csernoch János út, Serédi sétány, szigeti sétány/ átvonulni vagy a városban felállított padokra leülni.

11. §.

ERKÖLCSI ÉS ISKOLAI NEVELÉS.

A cigányügyi előadó a telep erkölcsi életére felügyelni köteles. E célból a vadházasságok megszüntetése állandóan napirenden tartandó, illetőleg megakadályozandó. Azok a cigányok, akiknek életmódja erkölcsi szempontból kifogás alá esik, a cigányoknak juttatott mindenféle szociális támogatásokból kizárandók. Az illetékes plébános a cigánytelep vallási gondozására felkérendő.

12. §.

A tanköteles gyermekek iskoláztatására vonatkozó intézkedések megteendők. Az iskolaköteles cigánygyermek megfelelő iskoláztatásáról az iskolaszék gondoskodik. Cigánygyermek a város polgári gyermekeivel egy iskolába nem küldhető. Végzettség esetén a cigánygyermek a polgármester által kijelölt városi iskola egyik osztályába helyezendő el. Vélemény eltérés esetén a polgármester dönt.

13. §.

Az iskolából kikerülő cigánygyermek képességének megfelelően mesterségre adandó. Erre vonatkozó javaslatát a telep felügyelője a cigányügyi előadóhoz megteszi, aki a gyermek szerződteséről gondoskodik.

14. §.

KÖZRENDÉSZETI FELÜGYELET.

A közbiztonsági ellenőrzés céljából évente többször, előre meg nem állapított időpontban a rendőrhatalóság a cigánytelepen razzitát tart. Ezirányban a cigányügyi előadó esetenként lép érintkezésbe a m. kir. rendőrkapitánysággal.

A városban kóborló cigányok a telephelyre kísérendők.

A cigánytelep rendjét a cigányügyi előadó állapítja meg és azt a polgármester hagyja jóvá. A rend betartásáért a felügyelő és a vajda egyetemlegesen felelős. Ezen rendtartás a telep lakóinak megmagyarázandó. A rendtartáshoz a telep lakói szigorúan alkalmazkodni kötelesek.

15. §.

A cigánytelep női lakói – hacsak igazoltan munkába nem mennek – a városban egyáltalán nem jelenhetnek meg. Ezen tilalom alól kivételnek a vásár- és ünnepnapok, amikor istentiszteletre a legközelebb eső templomban a felügyelő által megjelölt időben megjelenhetnek. Esetleges bevásárlásaikat a napnak bizonyos óráiban a közeli üzletekben eszközölhetik. Ennek idejét a teleprendtartás határozza meg. Kivételes esetekben eltávazást a felügyelő engedélyez.

16. §.

MUNKAKÖTELEZETTSÉG.

Bármiféle városi segélyben csak az a cigány részesíthető, aki dolgos életmódot folytat. A helybeli cigányok kötelesek megfelelő munka alkalmak megszerzésével a maguk és családjuk életfenntartásáról gondoskodni. A cigányok kötelező dolgoztatása céljából a cigányügyi előadó minden évben munkatervet készít és a nemdolgozó cigányokat közmunkára beállítja. A hatóság felhívásának a munkába állított cigány megfelelni köteles.

17. §.

A CIGÁNYOK POLGÁROSULÁSÁNAK ELŐSEGÍTÉSE.

Az a cigány, akinek megélhetést nyújtó foglalkozása van, rendes lakást bérelni, vagy házat vásárolni képes, a cigánytelepről polgármesteri engedély alapján bármikor kiköltözhetik. A cigányoknak ezt a polgárosulását a város a maga részéről is támogatja és éppen ezért a cigányügyi előadó az ilyen szándék megvalósulását támogatni köteles. Kiköltözés előtt alapos orvosi vizsgálat tartandó.

18. §.

A CIGÁNYOKNAK EGYES FOGLALKOZÁSOKTÓL ELTILTÁSA.

Aki a cigánytelepen lakik semmiféle olyan foglalkozást nem folytathat, mely étel- és italkezeléssel vagy szállításával kapcsolatos.

A cigányok sem kocsit, sem lovat nem tarthatnak és az országos vásárokon meg nem jelenhetnek.

19. §.

BÜNTETŐ RENDELKEZÉSEK.

Kihágást követ el és 40.- P-ig terjedő pénzbüntetéssel, behajthatatlanság esetén egy-három napi elzárással büntetendő az a személy, aki a jelen szabályrendelet 3. 4. 6. 7. 8. 9. 10. 13. 14. 15. 17. §-aiban foglaltakat be nem tartja.

20. §.

Kihágás miatt az eljárás a városi képviselőtestület által megbízott tisztviselő, mint rendőri büntetőbíró hatáskörébe tartozik.

21. §.

A jelen szabályrendelet belügyminiszteri megerősítés és a kihirdetést követő 8.-ik napon lép hatályba és a polgármester hajtja végre.

Forrás: MNL KEML XV.6.c 178. tek. 203/1942. kgy. sz.

6. sz. dokumentum

³⁵²/₁₉₄₂ kgy. sz. ¹⁵⁹⁷⁴/₁₉₄₂ pm. sz.

Tárgyaltattott a polgármester és jogügyi bizottság javaslata a cigányszabályrendeletnek a törvényhatósági kisgyűlés által kívánt módosítása tárgyában.

H a t á r o z a t:

Esztergom szab. kir. megyei város képviselőtestülete tudomásul veszi, hogy a vm. törvényhatósági kisgyűlése a város képviselőtestületének 203/1942. kgy. számú határozatával alkotott szigányszabályrendelet két §. módosításával jóváhagyta és a kormányhatósági jóváhagyás elnyerése céljából a m. kir. belügyminiszter úrhoz felterjesztette. –

Elhatározza ennél fogva a képviselőtestület, hogy a szabályrendelet 3. §-ának 7. rovatában a „közegészségügyi” szó után az „állategészségügyi” szót is felveszi, továbbá a szabályrendelet 8. §. első mondata helyett a következő új mondatot iktatja: „A városi orvosi hivatal legalább havonta egyszer – különösen köztisztaság és nemibetegség szempontjából – a cigánytelepen orvosi vizsgálatot tart.”

Forrás: MNL KEML XV.6.c 178. tek. 352/1942. kgy. sz.

7. sz. dokumentum

³²⁴/₁₉₄₄ kgy. sz. ¹²⁸⁹⁸/₁₉₄₄ pm. sz.

Tárgyaltatott a polgármester javaslata a 203/1942 kgy. számú határozattal alkotott és 352/1942. kgy. számú határozattal módosított cigányszabályrendelet életbeléptetése tárgyában. –

vitéz Szívós Waldvogel József: Kérem, mi már nagyon hosszú ideje foglalkozunk ezzel a kérdéssel anélkül, hogy valamit is elérhettünk volna. Ez a szabályrendelet nagyon jó. Azonban a belügyminisztériumban soha és semmiképpen sem tartották szükségesnek sem a jóváhagyás, sem pedig a cigánykérdésnek valamilyen más formában való megoldását. Mi, akik itt vagyunk, mindnyájan nagyon jól tudjuk, hogy milyen kellemetlen ez a cigánykérdés. Ígéretet azt már sajnos igen sokat nyertünk, de betartani soha sem tartották be. Mi ki vagyunk téve annak, hogy bennünket folyton molesztálnak ezek a cigányok. Ha mi kimegyünk a napi munkánk után, vagy esetleg napközben is egy kis üdülést keresni, akkor ott okvetlen és azonnal megjelennek a cigányok és erőszakos kéregetésükkel, jóslási ajánlataikkal zavarnak minket. Még elfogjuk érni azt, hogy be fognak ugrani a nyitott ablakaikon. Eddig még azt sem sikerült elérnünk, hogy éppen ezekben a kétséges időkben legalább ne szabadna elhagyni putrijukat. Ha most ennek a jól és helyesen megalkotott szabályrendeletnek sikerül érvényt szerezni, egészen más lesz a helyzet ezen a téren. A környékről betelepültek és más ide letelepedett emberek révén megsaporodott lakosság gyarapodásának én a magam részéről igen örvendezek, de annál kevésbé az itt felszaporodott cigányoknak. Ma, amikor már a zsidókat kitelepítettük, akkor nem engedhetjük, hogy a cigányok annál nagyobb rajokban lépjenek el minket. Az újságok naponként közölnek valami rablógyilkosságot, betörést stb., amit cigányok követnek el. Hát kérdezem, mi is megvárjuk azt, amíg idáig jutunk e téren? Én már többször mondtam, hogy ne várjuk meg, amíg valami ilyen szörnyűség nálunk is megtörténik. Nagyon kérem a Polgármester urat, hogy ezen ügyben szíveskedjék a belügyminisztériumban eljárni, hogy minél előbb érvénybe léptethessük a jól megalkotott szabályrendeletet. –

Polgármester úr: Én ígérem, hogy a képviselőtestület felhatalmazása alapján a belügyminisztériumban eljárók és meg fogom tenni a szükséges intézkedéseket. –

Sebők Ferenc: A cigánykérdés, illetve a cigányszabályrendelet kérdésének elfogadása kor szabad legyen erre nézve szerény észrevételemet előterjeszteni. Ma a hadimunkára éppen a munkás embereket veszik igénybe, akikre idehaza ma rendkívül nagy szükség van. Nálam is ez a helyzet. Két munkásomat elvitték a héten hadimunkára. Kérdezem, nem lehetne-e az illetékes minisztériumok figyelmét ezekre a dologkerülő emberekre felhívni? Mert téglát pucolni, utakat rendbehozni igazán lehetne ezekkel is. Szerény nézetem szerint a hadimunkára berendelt rendes munkásokat, akikre azt mondhatjuk, hogy idehaza pótolhatatlanok, nem lenne-e semmi akadálya, hogy ezekkel leváltassuk? Így, hogy egymásután viszik el a napszamosokat, ezek pedig itt mihaszna módon lopják a napokat, már-már alig lehet túrni. –

Gere Ferenc: Én többször voltam a szomszédos Párkány községben de meggyőződésem szerint ott a cigányok egészen mások. A legelső és legszembetűnőbb különbség a párkányi és esztergomi cigányok között az, hogy a párkányi cigányok aránylag egészen rendesen vannak felöltözve, ezzel szemben azt mondhatjuk, hogy az esztergomi cigányok csaknem mezítelenek. Mi ennek az oka? Ezek éppúgy megkapják a hadisegélyüket

a hadbavonult családtagjaik után, mint a mi fiaink családjai, a jegyeiket éppen úgy megkapják, mint ahogyan mi, de ezek csak arra használják fel, hogy a jegyeket eladják, maguk pedig koldulásból tartják fenn magukat ahelyett, hogy valamely komolyabb munkát vállalnának, vagy a jóslatokon kívül mással is foglalkoznának. Pénzük pedig annak ellenére, hogy komoly munkát nem végeznek, mindig van, mert még az asszonyaik is állandóan dohányoznak, cigarettáznak, vagy pipáznak. Ha az ember megfigyeli őket, könnyűszerrel jobban élnek, mint mi, azt tapasztalja. Kérem a polgármester urat, hogy szíveskedjék ennek a cigánykérdésnek már valamilyen formában való megoldását keresztül vinni. –

Határozat:

Esztergom szab. kir. megyei jogú város képviselőtestülete a 203/1942 kgy. számú határozattal alkotott és 352/942 kgy. számú határozattal alkotott és a 352/1942 kgy. számú határozattal [sic!] módosított cigány szabályrendeletnek mindazokat a szakaszait, amelyekhez büntetőjogi következmény nem fűződik, 1944. augusztus hó 16-ával életbelépteti.

Felhívja továbbá a város képviselőtestülete a város polgármesterét, hogy a cigány-szabályrendelet teljes életbeléptetése iránt a szükséges lépéseket a Belügyminisztériumban tegye meg.

Megokolás.

A cigányszabályrendelet egyes szakaszainak életbeléptetése, valamint a cigány szabályrendelet jóváhagyásának kisürgetése feltétlenül közérdekű, minthogy a cigányok kellő rendszabály hiányában a város területén való kóborlásukkal a közegészséget, köz-tisztaságot és a közrendészetet [sic!] veszélyeztetik, a közönségnek pedig állandó kellemtlenséget okoznak.

Forrás: MNL KEML XV.6.c 18o. tek. 324/1944. kgy. sz.